

halen. Slager spreekt niet voor niets over de jongeren van Oss als Robin Hood. Bij zijn talrijke bezoeken aan 'volhouders' en 'afhakers' viel hem op dat veel afhakers inmiddels een riant onderkomen hadden bemachtigd, terwijl de meeste volhouders nog in een rijtjeshuis wonen (431).

Hoe de partij zich in Oss ontwikkelde en steeds meer terreinen begon te bestrijken, is in de verschillende hoofdstukken gedetailleerd na te lezen, zoals in die over de rode doktoren (Medies Centrum Oss), arbeidersmacht (een belangrijker factor dan de zwakke vakbeweging ter plaatse), gifschandalen en gatarbeid. De moeite die de jongeren met hun vertegenwoordiging in de gemeenteraad hadden (meteen drie zetels in 1974), komt goed uit de verf. Deelname aan de verkiezingen was opgelegd door het Centraal Komitee van de partij maar ging goeddeels in tegen het gevoel van de opstandige jongeren in Oss. Zij gebruikten de raad dan ook voornamelijk als verlengstuk van hun buitenparlementaire acties. Toch zouden zij zich door hun aanhoudende acties op diverse terreinen en daarmee opgebouwde expertise ontwikkelen tot een van de best geïnformeerde groepen in de Osse samenleving, en door de combinatie van informatie en activisme in wijken en bedrijven tot een politieke factor van betekenis. En daarmee kwam geleidelijk aan een einde aan het buitenstaanderschap, al bleven betrokkenen de sporen daarvan dragen. Cruciale elementen van hun gedrag (centraal leiderschap, snel activisme, volledige inzet) werden bovendien gecontinueerd omdat zij waren vastgelegd in de structuur van hun partij, de SP.

Met dit boek is het geheim van Oss ontraadseld en de geschiedenis van de SP in Oss geschreven. Een geschiedenis van de SP in Nederland is het niet en daarmee blijft een volgend geheim vooralsnog onverklaard: hoe kon het gebeuren dat de partij die onder de uitzonderlijke lokale verhoudingen zoveel tot stand bracht, ook in Nederland een factor van betekenis werd. Eén element daarvan wordt in het boek aangereikt, namelijk de persoon van Marijnissen, die met het succes van Oss op zijn conto van het plaatselijk niveau naar het landelijk niveau overging. Maar de rest van Nederland is Oss niet, en het blijft intrigerend hoe te verklaren dat een leninistische partij zich in het pluralistische en ontideologiserende Nederland van de jaren negentig van de twintigste eeuw staande kon houden en kon uitgroeien tegelijk met de groei van concurrent Groen Links. De vraag is dan ook: wie schrijft de geschiedenis van de SP als landelijke partij en wie doet dat even fraai als Slager?

Bob Reinalda

F. Baudet, *'Het heeft onze aandacht': Nederland en de rechten van de mens in Oost-Europa en Joegoslavië, 1972-1989* (Dissertatie Utrecht 2001; Amsterdam: Boom, 2001, 340 blz., ISBN 90 5352 673 0).

De historicus Baudet, geïntrigeerd door het verschijnsel Koude Oorlog als confrontatie van twee botsende wereldbeschouwingen, onderzocht onder de paraplu van de Utrechtse onderzoeksschool rechten voor de mens de effecten van de Koude Oorlog op het Nederlandse mensenrechtenbeleid. Bepalend voor dat beleid was het standpunt dat duurzame vrede niet mogelijk is zonder volledig respect voor mensenrechten, terwijl de Oost-Europese autoriteiten daarentegen stelden dat belangen van individuen volledig samenvallen met die van staten en geen afzonderlijke aandacht verdienen. Hoe het Nederlandse standpunt in de praktijk werd vertaald analyseert Baudet aan de hand van vier bilaterale studies, over de betrekkingen tussen Nederland en de Sovjetunie, Polen, Tsjechoslowakije en Joegoslavië. De onderzoeksperiode

begint in 1972, wanneer in een klimaat van *détente*, de voorbereidende besprekingen aanvangen voor de conferentie over veiligheid en samenwerking in Europa (CVSE) (Nederland liep door druk van buitenlandse zaken hierin bepaald niet voorop) en eindigt met de CVSE-conferentie in Wenen in 1989, tevens het jaar van de omwenteling die het einde betekende van de ideologische tegenstellingen tussen oost en west.

Europa kende na 1945 een periode van betrekkelijke stabiliteit dankzij of ondanks de Koude Oorlog. Oost en west waren allebei overtuigd van de noodzaak van militaire inspanningen om het evenwicht te bewaren, terwijl tegelijkertijd gestreefd moest worden naar ontspanning. Het aan de orde stellen van mensenrechten werkte spanningverhogend en werd daarom lange tijd vermeden. Dat tijdens de slotacte van de CVSE in Helsinki in 1975 ook de mensenrechten tot legitiem gespreksonderwerp werden verheven, was dan ook een lichte triomf voor het westerse standpunt.

Baudet komt op grond van zijn onderzoek tot de conclusie dat de algemene opvatting dat het Nederlandse mensenrechtenbeleid stoelt op zuiver humanitaire overwegingen, bepaald correctie behoeft, althans wat betreft het beleid met betrekking tot Oost-Europa. In het buitenlands politiek beleid ten aanzien van Oost-Europese staten stond de zorg voor veiligheid en stabiliteit voorop. In Nederlandse ogen vormde het communisme daarvoor een bedreiging. Moskou hield zijn satellietstaten immers in een wurggreep; van zelfbeschikkingsrecht was geen sprake. Dat laatste met name vormde een risicofactor voor de Europese veiligheid. Omwille van die veiligheid stond daarom het verzwakken, zo mogelijk elimineren van het communisme in het Nederlandse beleid voorop. Vanuit deze stellingname is het ook begrijpelijk dat Nederland ten aanzien van de drie onderzochte niet-Russische staten verschillend opeerde, al naar gelang het regime zich meer of minder afhankelijk van Moskou opstelde. Baudet toont aan dat 'Den Haag' om die reden nationale liberale tendensen in Oost-Europese staten toejuichte en waar mogelijk stimuleerde. Regimes met een zekere mate van zelfstandig buitenlands beleid kregen van Nederlandse zijde minder kritiek te verduren op het punt van schending van mensenrechten. Het hoofddoel, veiligheid, was immers in Nederlandse ogen gediend met een ondermijning van de dominante positie van de Sovjetunie ten aanzien van haar satellietstaten.

Deze onderzoeksuitkomst bevestigt de juistheid van Baudets keuze voor een vergelijking van het buitenlands beleid ten aanzien van enkele onderling zo verschillende landen. Op het onderzoek van Baudet is ook verder weinig aan te merken. Het boek is goed leesbaar en overzichtelijk ingedeeld; de hoofdstukken van de *casestudies* volgen een vast stramien. Er worden veel gegevens verstrekt, maar Baudet betoont zich zonodig terughoudend en belast de lezer niet met irrelevante informatie. Hij geeft bovendien blijk van gedegen kennis van de bestaande vakliteratuur over de Nederlandse buitenlandse politiek. Merkwaardig is echter dat hij desalniettemin stelt dat men er in het algemeen van uitgaat dat humanitaire overwegingen zo kenmerkend zijn voor het Nederlandse (buitenlandse) beleid. Als dat standpunt ooit bestond is dat beeld inmiddels immers allang bijgesteld. Diverse auteurs gingen hem al voor in het aan de kaak stellen van andere, soms bepaald minder nobele aspecten achter dit beleid. Ik noem hier alleen al Peter Malcontent met zijn in 1997 verschenen proefschrift *Op kruistocht in de Derde Wereld. De reacties van de Nederlandse regering op stelselmatige schendingen van fundamentele mensenrechten in ontwikkelingslanden*, waarnaar Baudet trouwens zelf ook meermalen verwijst. Of, in een iets andere context, Corrie Berghuis met haar onthullende boek over de ontvangst van vreemdelingen en oorlogsslachtoffers op vaderlandse bodem (*Geheel ontdaan van onbaatzuchtigheid. Het Nederlandse toelatingsbeleid voor vluchtelingen en displaced persons van 1945 tot 1956* (Amsterdam, 1999)). Zijn het in het vluchtelingenbeleid vooral econo-

mische motieven die ten grondslag liggen aan het beleid, bij het beleid ten aanzien van mensenrechten zijn het veeleer machtspolitieke motieven.

Kenners van de vakliteratuur over buitenlandse politiek zullen niet verrast zijn door de onderzoeksuitkomsten. Nederlands buitenlandse politiek was in de eerste plaats pragmatisch. Mensenrechten speelden een grote rol, maar stonden op het tweede plan vergeleken bij het belang van duurzame vrede en veiligheid. Verrassend is wel te lezen dat in de afkeer van het communisme godsdienstige opvattingen, ondanks ontzuiling en ontkerkelijking van de Nederlandse samenleving, wel degelijk van belang waren.

De conclusies van dit proefschrift mogen niet opzienbarend zijn, Baudet heeft een proeve van degelijk, consequent historisch onderzoek geleverd. Eerdere gelanceerde stellingnamen worden hierdoor met grotere precisie ingevuld. Luchtig geponeerde hypothesen krijgen een steviger onderbouwing.

Baudet eindigt zijn boek met een aanbeveling voor nader onderzoek naar de indirecte invloed van pressiegroepen op politieke partijen en parlement en naar contacten tussen de Oost-Europese regimes en pressiegroepen. Op grond van de degelijkheid van zijn onderzoek is het te wensen dat hijzelf hieraan een bijdrage kan leveren.

W. P. Secker

Gedegen en evenwichtig? Het NIOD-rapport nader beschouwd

J. W. L. BROUWER¹

Het NIOD had als opdracht een onderzoek in te stellen naar 'de gebeurtenissen vóór, tijdens en na de val van Srebrenica.' Het instituut moest het relevante feitenmateriaal inventariseren en ordenen. Het was de bedoeling op basis daarvan, vanuit historisch perspectief en 'in zowel nationale als internationale context', inzicht te geven 'in de oorzaken en gebeurtenissen die hebben geleid tot de val van Srebrenica en tot de dramatische ontwikkelingen die daarop zijn gevolgd.' Zoals NIOD-directeur en eindverantwoordelijke voor het rapport, J. C. H. Blom, in de inleiding ('proloog') stelt, kon de onderzoeksgroep grotendeels zelf bepalen welke elementen zij relevant achtte. (9) Het uiteindelijke rapport heeft stellig voldaan aan de wensen van de Tweede Kamer. De loftuiting in de unaniem aanvaarde motie-Melkert van 17 april 2002 was misschien voorbarig, omdat moeilijk kan worden aangenomen dat de Kamerleden de omvangrijke studie een week na publicatie al hadden kunnen bestuderen. Het oordeel van de Parlementaire Enquêtecommissie Srebrenica in januari 2003 was echter wèl maatgevend: de commissie bevestigde nadrukkelijk de in de motie-Melkert vastgelegde uitspraak 'dat het NIOD een gedegen en evenwichtig onderzoek heeft verricht.'² Maar het NIOD wilde niet alleen een verslag voor de politieke arena schrijven. Blom onderstreept in de inleiding dat de inzet óók een wetenschappelijke monografie was. (29-30)

In dit artikel staat het Nederlandse internationale optreden centraal. Hoe kwam Nederland met zo'n grote bijdrage in voormalig Joegoslavië terecht en hoe heeft het zich vervolgens geweed in internationaal verband? Daarbij blijft het NIOD-rapport uitdrukkelijk uitgangspunt. Ik pretendeer geen nieuwe analyse te bieden. De enorme omvang van het rapport (3393 bladzijden) en de gedetailleerdheid van de uiteenzettingen maakten dit besprekingsartikel tot een bijzonder avontuur. Helaas vielen mij de onvolkomenheden in de redactie het meest in het oog.

DE AFWEZIGE REDACTIE

Gebrouwen slivovitsj

De grote haast waarmee is gewerkt, is van bijna elke bladzijde af te lezen. De eerste kritieken wezen daar al op.³ Ook van de zijde van het NIOD gaf men al snel toe dat de

1 De auteur dankt A. G. Harryvan, C. M. Megens en J. J. M. Ramakers voor hun commentaar op een eerdere versie van deze tekst.

2 *Handelingen Tweede Kamer (HTK) 2002-2003*, Bijlage 28506, Enquête Srebrenica, nr. 3, Rapport, 21.

3 Zie bijvoorbeeld: J. J. A. van Doorn, 'NIOD-rapport: te laat, te lang en slordig bovendien', *Trouw*, 17 april 2002 en B. Bommeljé, 'Gebrek aan gelijkheid, zorgvuldigheid en precisie. Het NIOD-rapport bevestigt wat we al zes jaar weten', *Historisch Nieuwsblad*, XI (2002) iii, 43-46.